

Sygn. akt I PK 189/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 marca 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący)

SSN Józef Iwulski (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Myszka

w sprawie z powództwa C. Ż.

przeciwko Przedsiębiorstwu Robót Drogowo-Mostowych "T." Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w W.

o nagrodę jubileuszową,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 13 marca 2014 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Ł.

z dnia 23 kwietnia 2013 r.,

oddala skargę kasacyjną i zasądza od strony pozwanej na rzecz powoda kwotę 900 (dziewięćset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 10 stycznia 2013 r., Sąd Rejonowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Ł. oddalił powództwo C. Ż. przeciwko

Przedsiębiorstwu Robót Drogowo-Mostowych "T." Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością o zapłatę wyrównania nagrody jubileuszowej i orzekł o kosztach procesu.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że powód od 1 października 1976 r. do 13 sierpnia 1997 r. pracował w Przedsiębiorstwie Robót Drogowo-Mostowych (które było poprzednikiem prawnym pozwanej spółki), a od 14 sierpnia 1997 r. do 30 kwietnia 2012 r. świadczył pracę na rzecz pozwanej spółki, ostatnio na stanowisku dyrektora ds. technicznych, przy czym w okresie od 10 grudnia 2004 r. do 11 czerwca 2011 r. pełnił funkcję prezesa jej zarządu. W dniu 19 września 1997 r. w pozwanej spółce zaczął obowiązywać Zakładowy Układ Zbiorowy Pracy (ZUZP), który określał m.in. zasady nabywania uprawnień do nagród jubileuszowych. Protokołem dodatkowym Nr 3 do ZUZP, który wszedł w życie z dniem 9 sierpnia 2011 r., uległy zmianie (na niekorzyść pracowników) dotychczasowe zasady nabywania uprawnień do nagród jubileuszowych. W dniu 18 sierpnia 2011 r. w zakładzie pracy zorganizowano zebranie pracowników, na którym poinformowano załogę o tych zmianach. W trakcie zebrania pracodawca przedstawił pracownikom propozycję zawarcia indywidualnych porozumień, które ze skutkiem natychmiastowym zmieniłyby treść poszczególnych umów o pracę w sposób odpowiadający nowym regulacjom płacowym przyjętym w Protokole dodatkowym Nr 3 do ZUZP. Powód nie uczestniczył w zebraniu, bo w tym czasie przebywał na zwolnieniu chorobowym. Natomiast w dniu 6 września 2011 r., kiedy powód pojawił się w biurze w celu podstemplowania legitymacji ubezpieczeniowej, kadrowa przekazała mu projekt porozumienia zmieniającego treść umowy o pracę, który powód niezwłocznie podpisał. Powód nigdy nie złożył wobec pracodawcy oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych tego porozumienia. W dniu 20 września 2011 r. spółka wypłaciła powodowi nagrodę jubileuszową za 40 lat pracy w wysokości 25.000 zł. Nagroda została obliczona według zasad przyjętych w Protokole dodatkowym Nr 3 do ZUZP. Prawo do nagrody jubileuszowej powód nabył w dniu 1 września 2011 r.

Przy takich ustaleniach faktycznych Sąd Rejonowy doszedł do przekonania, że powództwo nie jest zasadne. Sąd pierwszej instancji nie zgodził się z powodem, że wysokość nagrody jubileuszowej przysługującej mu z tytułu 40 lat pracy powinna

zostać ustalona w oparciu o zakładowe regulacje płacowe, które obowiązywały przed wejściem w życie Protokołu dodatkowego Nr 3 do ZUZP. Zdaniem Sądu, powód wyraził dobrowolnie zgodę na pogorszenie zasad jego wynagradzania (w tym w odniesieniu do nagrody jubileuszowej). Porozumienie zmieniające podpisane przez powoda w dniu 6 września 2011 r. - co wynikało z jego treści - stało się skuteczne z datą wsteczną (od dnia 18 sierpnia 2011 r.). Oświadczenie woli wyrażające zgodę powoda na nowe, mniej korzystne dla niego warunki płacowe nie było dotknięte żadnymi wadami oświadczeń woli, a powód nie złożył wobec pozwanego pracodawcy w odpowiednim terminie stosownego oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych porozumienia zmieniającego. Skoro powód uzyskał w dniu 1 września 2011 r. prawo do nagrody jubileuszowej przysługującej mu z tytułu 40-letniego stażu pracy, to pozwana spółka była uprawniona do naliczenia tej nagrody na zasadach obowiązujących w zakładzie pracy od dnia 18 sierpnia 2011 r.

Od wyroku Sądu pierwszej instancji powód wniósł apelację, przy czym w postępowaniu odwoławczym rozszerzył żądanie pozwu do kwoty 35.738 zł. Wyrokiem z dnia 23 kwietnia 2013 r., Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych: 1) zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji w punktach pierwszym i drugim w ten sposób, że zasądził od strony pozwanej na rzecz powoda kwotę 32.060 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 2 września 2011 r. do dnia zapłaty oraz kwotę 1.800 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego za pierwszą instancję; 2) odrzucił apelację w pozostałym zakresie (w części rozszerzającej żądanie pozwu) oraz 3) orzekł o kosztach procesu. Sąd odwoławczy podzielił ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego i przyjął je za własne, natomiast dokonał odmiennej oceny prawnej powództwa. Według Sądu odwoławczego, roszczenie powoda było uzasadnione w świetle art. 84 k.p. Skoro nagroda jubileuszowa jest składnikiem wynagrodzenia za pracę, to powód z uwagi na treść tego przepisu nie mógł skutecznie zrzec się prawa do nagrody ani przenieść tego prawa na inną osobę. W sytuacji, gdy powód dopiero w dniu 6 września 2011 r. podpisał porozumienie zmieniające umowę o pracę, którego skutkiem było obniżenie jego wynagrodzenia (obniżenie nagrody jubileuszowej), to porozumienie mogło wywoływać skutki prawne dopiero od dnia jego podpisania (na przyszłość).

Tymczasem - co jest niesporne - powód nabył prawo do nagrody jubileuszowej za 40 lat pracy w dniu 1 września 2011 r., a więc przed datą zawarcia porozumienia zmieniającego zasady wynagradzania. Tym samym powód nie mógł skutecznie w drodze porozumienia z pracodawcą zrzec się prawa do nagrody jubileuszowej w wysokości przewidzianej postanowieniami ZUZP w brzmieniu poprzedzającym wejście w życie Protokołu dodatkowego nr 3, bo poprzednie zasady obliczania nagrody jubileuszowej były dla powoda korzystniejsze. Sąd Okręgowy nie podzielił stanowiska strony pozwanej, że jeśli prawo do świadczeń pracowniczych nie wynika z umowy o pracę, to zmiana zasad wynagrodzenia w tym zakresie (również na niekorzyść pracowników) nie wymaga wypowiedzenia zmieniającego, a postanowienia układu zbiorowego obowiązują z mocy prawa od chwili jego zawarcia. Według Sądu, niewłaściwy jest pogląd pozwanej, że zastosowanie wypowiedzenia zmieniającego powinno wchodzić w rachubę tylko wtedy, gdy prawo do świadczeń pracowniczych zostało przewidziane bezpośrednio w umowie o pracę i że wobec tego pozwana nie musiała wprowadzać nowych zasad płacowych w drodze wypowiedzeń (lub porozumień) zmieniających. Dodatkowo Sąd drugiej instancji wywiódł, że w stanie faktycznym sprawy nie zachodziły żadne istotne okoliczności, które by rzutowały na negatywną ocenę zachowania powoda i uzasadniały oddalenie powództwa z powołaniem się na sprzeczność żądania pozwu z zasadami współżycia społecznego (art. 8 k.p.). Za uwzględnieniem podniesionego przez spółkę zarzutu nadużycia prawa podmiotowego nie przemawiało ani "gołosłowne twierdzenie pozwanej na temat złej sytuacji ekonomicznej zakładu pracy, ani fakt, że powód jest współnikiem pozwanej spółki". Powód nie podjął żadnego celowego działania, które wprowadzałoby pracodawcę w błąd lub stanowiło przejaw wykorzystywania pozycji współnika. Podpisał z pracodawcą porozumienie zmieniające, będąc świadomy, że uprzednio nabył prawo do nagrody jubileuszowej w wyższej wysokości i że nowe zasady wynagradzania go nie dotyczą. W tej sytuacji roszczenie powoda podlegało uwzględnieniu w wysokości, jaka została określona w pozwie (32.060 zł). Natomiast rozszerzenie przez powoda żądania do kwoty 35.738 zł (która odpowiadała wyliczeniu przedstawionemu przez stronę pozwaną) było w postępowaniu

apelacyjnym niedopuszczalne (art. 383 k.p.c.), co spowodowało odrzucenie apelacji w tym zakresie na podstawie art. 373 k.p.c.

Od wyroku Sądu Okręgowego - w części uwzględniającej apelację powoda oraz rozstrzygającej o kosztach postępowania - strona pozwana wniosła skargę kasacyjną, w której zarzuciła naruszenie: 1) art. 84 k.p. polegające na przyjęciu, że strony, zawierając porozumienie zmieniające umowę o pracę w części dotyczącej warunków nabywania i wypłacania nagrody jubileuszowej ze skutkiem wstecznym (na dzień 18 sierpnia 2011 r.), naruszyły bezwzględny zakaz zrzekania się prawa do wynagrodzenia; 2) art. 353¹ k.c. w związku z art. 300 k.p. wskutek przyjęcia, że porozumienie zmieniające zawarte pomiędzy powodem a spółką nie mogło wywrzeć skutku w postaci zmiany warunków wynagradzania z datą wsteczną; 3) art. 58 k.c. w związku z art. 300 k.p. polegające na przyjęciu, że porozumienie zmieniające jest nieważne z uwagi na jego podpisanie w dniu 6 września 2011 r., czyli po nabyciu prawa do nagrody jubileuszowej; 4) art. 8 k.p. wskutek przyjęcia, że żądanie przez powoda wypłaty nagrody jubileuszowej według starych zasad nie jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. W uzasadnieniu skargi wywiedziono w szczególności, że ocena prawna przedstawiona w uzasadnieniu orzeczenia Sądu drugiej instancji "godzi w zasadę swobodnego kształtowania i zmieniania stosunku pracy przez pracodawcę i pracownika w granicach obowiązującego prawa". Zdaniem skarżącej spółki, zasada nieretroakcji określona w art. 3 k.c. i mająca zastosowanie w stosunkach pracy na podstawie art. 300 k.p., odnosi się wyłącznie do aktów normatywnych rangi ustawowej. Wskazany przepis nie ma natomiast zastosowania do postanowień umownych, a to oznacza, że strony mogły zawrzeć porozumienie zmieniające warunki nabywania i wypłacania nagrody jubileuszowej z datą wsteczną. Spornego porozumienia nie można traktować jako umownego zrzeczenia się przez powoda części przysługującej mu nagrody jubileuszowej, bowiem tylko zmieniło ono zasadę przyznawania nagrody jubileuszowej; dopiero konsekwencją tej zmiany było obniżenie wysokości nagrody należnej powodowi. Skoro do dnia zawarcia porozumienia zmieniającego pracodawca nie naliczył i nie wypłacił powodowi nagrody jubileuszowej, to po zawarciu tego porozumienia już nie mógł ustalić wysokości nagrody według starych zasad, bo zgodnie z wolą stron zmiana reguły dotyczącej naliczania nagrody

jubileuszowej nastąpiła (wstecznie) w dacie określonej w porozumieniu zmieniającym (18 sierpnia 2011 r.). Ponadto zaskarżony wyrok pozostaje w "ewidentnej i szczególnie rażącej sprzeczności z zasadami współżycia społecznego", gdyż powód zażądał wypłaty wyrównania nagrody jubileuszowej po upływie roku od przyznania mu tego świadczenia, chociaż wcześniej zawarł z pracodawcą porozumienie dotyczące zmiany warunków naliczania nagrody jubileuszowej, którego treść odpowiadała postanowieniom układu zbiorowego zaakceptowanym przez wszystkich pracowników pozwanej spółki ze względu na jej trudną sytuację ekonomiczną. Rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego wyraźnie faworyzuje jednego pracownika (powoda), bagatelizując przyczyny, dla których wszyscy pozostali pracownicy zgodzili się na przyjęcie nowych warunków naliczania nagród jubileuszowych. Strona pozwana wniosła o zmianę wyroku Sądu Okręgowego w zaskarżonej części, oddalenie apelacji powoda i zasądzenie na jej rzecz kosztów procesu.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powód wniósł o odmowę przyjęcia skargi do rozpoznania, względnie o jej oddalenie i zasądzenie kosztów procesu.

Sąd Najwyższy wziął pod uwagę, co następuje:

Na wstępie należy zauważyć, że stosownie do treści art. 398¹³ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną wyłącznie w granicach zaskarżenia oraz w granicach jej podstaw (w granicach zaskarżenia bierze jedynie z urzędu pod rozwagę nieważność postępowania). W podstawach skargi pozwana spółka nie wskazała naruszenia art. 241¹³ k.p. i dlatego uwzględnienie sugerowanej potrzeby dokonania w postępowaniu kasacyjnym wykładni art. 241¹³ § 2 k.p. w odniesieniu do zwrotu "porozumienie stron wprowadzające mniej korzystne dla pracownika postanowienia układu zbiorowego pracy", wykraczałoby poza zakres kognicji Sądu Najwyższego (nadto nie jest niezbędne do rozstrzygnięcia sprawy). Co do zarzutów obrazy prawa materialnego, które pozwana sformułowała w podstawach skargi, to należy stwierdzić, że wszystkie są niezasadne.

Zarzuty w zakresie naruszenia art. 84 k.p., art. 353¹ k.c. w związku z art. 300 k.p. oraz art. 58 k.c. w związku z art. 300 k.p. - z uwagi na podobną argumentację

przedstawioną w ich uzasadnieniu - można rozważyć łącznie. Zgodnie z art. 84 k.p., pracownik nie może zrzec się prawa do wynagrodzenia ani przenieść tego prawa na inną osobę. Przepis ten ma pełne zastosowanie do nagród jubileuszowych regulowanych zakładowymi aktami prawa pracy, jeżeli taka nagroda odpowiada cechom pojęciowym premii, a więc, gdy poddaje się kontroli w zakresie przesłanek jej przyznawania i ustalenia wysokości (nagroda jubileuszowa może niekiedy mieć charakter uznaniowy; por. uzasadnienia wyroków Sądu Najwyższego z dnia 13 października 1999 r., I PKN 159/99, OSNAPiUS 2001 nr 4, poz. 109; z dnia 7 marca 2001 r., I PKN 284/00, OSNAPiUS 2002 nr 23, poz. 568; z dnia 23 stycznia 2002 r., I PKN 816/00, OSNP 2004 nr 2, poz. 32 oraz z dnia 9 września 2004 r., I PK 423/03, OSNP 2005 nr 6, poz. 83). Jeśli zatem nagroda (gratyfikacja) jubileuszowa przewidziana w zakładowym prawie pracy posiada charakter premiowy, to - stanowiąc jeden z wielu składników wynagrodzenia za pracę przysługującego pracownikowi - podlega ochronie z art. 84 k.p. To zaś oznacza, że pracownik, który już nabył prawo do gratyfikacji jubileuszowej (bo spełnił przesłanki nabycia tego prawa, w szczególności osiągnął wymagany staż pracowniczy), nie może dobrowolnie (przez zawarcie z pracodawcą stosownego porozumienia) zrzec się tego nabytego już prawa. Gwarancyjna regulacja prawa pracy zawarta w art. 84 k.p. ma charakter szczególny i w tym zakresie wyłącza stosowanie zasady swobody kontraktowania (art. 353¹ k.c.). Z tej przyczyny powołanie się w skardze na zasadę swobody umów co do porozumienia pogarszającego warunki nabycia prawa do nagrody jubileuszowej, nie może być zaakceptowane w odniesieniu do już nabytego prawa, gdyż oznaczałoby to niedopuszczalne zrzeczenie się przez pracownika wynagrodzenia za pracę w rozumieniu art. 84 k.p.

Z niebudzących wątpliwości ustaleń faktycznych sprawy wynika, że nagroda jubileuszowa przewidziana w zakładowych przepisach płacowych obowiązujących w pozwanej spółce, miała charakter premiowy, a więc stanowiła wynagrodzenie za pracę w ścisłym tego słowa znaczeniu. W sytuacji, gdy powód nabył prawo do tej nagrody w dniu 1 września 2011 r. w wysokości ustalonej na podstawie pierwotnych przepisów ZUZP, to w dniu 6 września 2011 r. nie mógł zrzec się tego składnika wynagrodzenia (choćby w części). Dlatego Sąd Okręgowy słusznie przyjął, że podpisanie przez powoda w dniu 6 września 2011 r., po upływie kilku dni od

nabycia (w dniu 1 września 2011 r.) prawa do nagrody jubileuszowej na zasadach określonych w ZUZP, porozumienia zmieniającego wstecznie na jego niekorzyść warunki ustalania wysokości nagrody jubileuszowej, nie mogło oznaczać niedopuszczalnego zrzeczenia się nabytego już prawa do nagrody jubileuszowej, a więc w tym zakresie z mocy art. 84 k.p. było ono bezwzględnie nieważne. "Zrzeczenie się" wynagrodzenia za pracę, polegające na wyrażeniu zgody na przedstawioną przez pracodawcę propozycję obniżenia wysokości wynagrodzenia w przyszłości, nie jest zrzeczeniem się prawa do wynagrodzenia w rozumieniu art. 84 k.p., lecz prawnie dopuszczalnym porozumieniem stron, zmieniającym treść stosunku pracy (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 19 grudnia 1996 r., I PKN 23/96, OSNAPiUS 1997 nr 15, poz. 270; z dnia 13 marca 1997 r., I PKN 39/97, OSNAPiUS 1997 nr 24, poz. 492; z dnia 8 kwietnia 1998 r., I PKN 29/98, OSNAPiUS 1999 nr 7, poz. 242; z dnia 5 grudnia 2002 r., I PKN 575/01, OSNP 2004 nr 11, poz. 190; z dnia 3 lipca 2008 r., III PK 6/08, LEX nr 497687 oraz z dnia 2 marca 2012 r., I PK 109/11, OSNP 2013 nr 3-4, poz. 27). Przepis art. 84 k.p. nie stoi więc na przeszkodzie, by strony stosunku pracy zawarły porozumienie obniżające wynagrodzenie pracownicze ze skutkiem od dnia jego zawarcia, ale nie może to dotyczyć już nabytego prawa do wynagrodzenia. Podpisanie przez powoda w dniu 6 września 2011 r. porozumienia zmieniającego zasady wypłaty nagrody jubileuszowej "z datą 18 sierpnia 2011 r.", nie mogło więc spowodować utraty (obniżenia) prawa do nagrody jubileuszowej nabytej w dniu 1 września 2011 r.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego dopuszcza się możliwość oceny żądania zapłaty nagrody jubileuszowej w świetle klauzul z art. 8 k.p., także wówczas, gdy porozumienie stron stosunku pracy o zrzeczeniu się przez pracownika nagrody jubileuszowej jest nieważne z mocy art. 84 k.p. w związku z art. 58 k.c. (wyrok z dnia 15 listopada 2006 r., I BP 12/06, OSNP 2008 nr 1-2, poz. 3; OSP 2009 nr 2, poz. 14, z glosą M. Skąpskiego). Jednakże ocena, czy w konkretnym przypadku ma zastosowanie art. 8 k.p., mieści się w granicach swobodnego uznania sędziowskiego, po uwzględnieniu całokształtu okoliczności faktycznych konkretnej sprawy i dlatego jej zmiana w postępowaniu kasacyjnym może nastąpić tylko w przypadku szczególnie rażącego i oczywistego naruszenia art. 8 k.p. (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2007 r., I BP 15/06, OSNP

2008 nr 7-8, poz. 92, LEX nr 286751 i z dnia 26 czerwca 2012 r., II PK 275/11, Monitor Prawa Pracy 2012 nr 11, s. 584). Sąd Okręgowy analizował zasadność roszczenia powoda w kontekście możliwości zastosowania art. 8 k.p., przeprowadził w tym zakresie szczegółową ocenę okoliczności faktycznych sprawy i doszedł do przekonania, że nie ma podstaw do odmowy udzielenia powodowi ochrony prawnej z uwagi na jego nieetyczne zachowanie. Wobec tego należy uznać, że Sąd Okręgowy utrzymał się w granicach sędziowskiego uznania i brak jest przesłanek uwzględnienia kasacyjnego zarzutu obrazy art. 8 k.p.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. i orzekł o kosztach postępowania kasacyjnego na mocy art. 98 § 1 k.p.c. i § 12 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 490).